

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS/ NATIONAL SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS

SETSWANA PUOTLALELETSO YA NTLHA (FAL)

PAMPIRI YA NTLHA (P1)

2019

MADUO: 80

NAKO: Diura di le 2

Pampiri e, e na le ditsebe di le 10.

DITAELO LE TSHEDIMOSSETSO

1. Pampiri e, e arogantswe ka DIKAROLO di le THARO e leng A, B le C.

KAROLO YA A: Tekatthaloganyo (30)
KAROLO YA B: Tshobokanyo (10)
KAROLO YA C: Tiriso ya puo (40)
2. Buisa ditaelo TSOTLHE le tshedimosetso ka kelotlhoko.
3. Araba dipotso TSOTLHE.
4. Simolola KAROLO NNGWE le NNGWE mo tsebeng e NTŠHWA.
5. Dinomoro tsa dikarabo di tlhagelele jaaka di ntse mo pampiring ya dipotso.
6. Tlogela mola mo magareng ga dikarabo tsa gago.
7. Tlhokomela mopeleto le popego ya dipolelo.
8. Nako e e tshitshinngwang:

KAROLO YA A: Metsotso e le 50
KAROLO YA B: Metsotso e le 20
KAROLO YA C: Metsotso e le 50
9. Kwala sentle ka mokwalo o o buisegang.

KAROLO YA A: TEKATLHALOGANYO**POTSO 1**

1.1 Buisa temana e e latelang, mme morago o arabe dipotso.

TEMANA A

1	Phorome ke motsana mongwe wa metsana ya Moruleng. Teng go nna monna mongwe go twe ke Ratlhogo. Ratlhogo o kile a bo a dira kwa meepong. Ka ntlha ya kwelotlase ya ikonomi, e ne ya nna mongwe wa badiri ba ba fokoditsweng mo tirong. O ne a leka go iphedisa/itshedisa le balelapa la gagwe ka go tshwara matogonyana.	5
2	Madi a gagwe a phenšene o ne a a beeletsa ka go reka ditonki tse a di boneng go tswa mo go Ramokonopi. O ne a dira leano la go dira kariki le selei ka matlhekge a dikoloi. Beng ba matlhekge a, ba ba pelo ba ne ba mo abela le mathaere a a fedileng.	
3	Go ne ga feta dikgwedi tse thataro botshelo e kete bo a isega. Mathata e ne ya nna fa morwa wa maitibolo, Ikabote, a falola mophato wa marematlou. Ratlhogo o ne a simolola go tlalelwa ke noka go se na letsibogo le a ka tshelang ka lona. A ingwaya tlhogo a bo a ingwaya ya ba ya nna e kete o tla tswa lefatlha. Dinako dingwe mathata a botoka fa o a abelana le ba bangwe gore ba go fe dikakanyo tse di botoka. O ne a lotlegela tsala ya gagwe ba le ka fa diphafaneng ka mathata a gagwe. Rammomo a mo tshepisa go mo isa kwa meepong kwa go nang le monna mongwe wa mosamaria yo a adimisanang ka madi. O ne a mo paka a bo a mo paka ka bopelontle jo a nang nabo.	10 15
4	Ba ne ba tsogelela go sa le moso gonne kwa ba yang go tlala phetelela. Ba fitlhetse go setse go le mola o e keteng wa noga. Ba tsena mo moleng, ba nna ba tswapela le ona, ba be ba fitlha. Go gorogeng ga gagwe kwa teng a fitlha a di tlhotlhorela monna wa kamela jaaka mosadi a tlhotlhorela sukiri ya bofelo ya makopo mo koping. Rakamela, a bona fa a bone phofu e e mafura. 'Naare monna, Ratlhogo fa o sa le o tsene fa, o inanatha, o tlisitse dikgang kgotsa o batla madi? Ga ke modirediloago ke dira ka madi.' Ga rialo Rakamela.	20 25
5	'Nnyaya, intshwarele rra kana ke ne ke re ke go ikaele pele gore ke sekgapha se kana kang.' A ipobola jalo Ratlhogo. Rakamela ka mabela. 'Rra wee, leba kwa morago ga gago, batho ba bantsi ba ba batlang thuso, wena o nthekisetsa mathata. O batla bokae? Fano ga se fa ngakeng.' Ba tswa kwa ga Rakamela a tshotse leswaratlha la madi rra. Dikete di le someamatlhano. O ne a tshwanetse go busa e le dikete di le somearobongwe. Madi, a kopane le boRammomo le Ratlhogo, ba tsena pele ka Northam go e ntsha mowa.	30 35

6	Felo go teng ga twe ke 'kwa Lesong'. Go bidiwa jalo gonne go apewa dipoto tse dikgolo, pesa le dikhanakhana. O ja gore o tlamukele. Morago ba ya kwa go tweng ke kwa Seiponeng, koo o fetisetsa ka tse di thatanyana. Makgarebe le ona a teng. O leba gore matlho a bo a itswale. Bangwe ba ba khutshwanyana, bangwe ba baleelenyana, bangwe ke dikgaraganyana, bangwe maoto ke metwanenyana, jalojalo. O ne a tlhola a morilwe ke go retolosa molala, matlho a gagwe a tsamaya e kete diwaepara tsa koloi. Ratlhogo o dule koo a budule, le leina la gagwe a sa le itse.	40 45
7	Mo diketeng di le 50 tse a neng a di tshotse o fitlhetse a setse ka di le 35. Fa a re o botsa Rammomo, a gotolelwa ke motho matlho a mmolelela masana a kokometse gore, a o ntse a sa ipone a itirile 'Bitsa ke tla duela le gona dijo kana di a bitsa kgotsa o ntse o ithaya o re fa o ntse o ntsha ke fa o ntse o tsenya?' Ga rialo Rammomo. Ntekwane fa a ntse a romiwa go ya go tsaya e le nngwe ga a buse tšhentšhi. Ga ke re o ne a setse a lemogile gore moeka o setse a ijetse.	50

[E nopotswe go tswa mo *Setswana-tota*, ME Diphoko]

Leba TEMANA 1

- 1.1.1 Tlhophisa karabo e e maleba.
Phorome ke motsana o o fitlhelwang kwa ...
A Manthe.
B Moretele.
C Moruleng.
D Mankweng. (1)
- 1.1.2 Ke ka ntlha ya eng Ratlhogo a ne a sa tlhole a dira? (2)
- 1.1.3 Ratlhogo o ne a dira kwa kae pele a ka tla go nna mo gae? (1)

Leba TEMANA 2

- 1.1.4 Ratlhogo o ne a dirile eng ka madi a gagwe a phenšene? (2)
- 1.1.5 Neela dilo di le PEDI tse Ratlhogo a neng a di dira ka matlhekge a dikoloi. (2)

Leba TEMANA 3

- 1.1.6 Go tlile jang gore Ratlhogo a feleetse a bua le Rammomo ka mathata a gagwe? (2)

Leba TEMANA 4

- 1.1.7 Tlhagisa dintlha di le PEDI tse di bontshang fa Ratlhogo a ne a tlhoka madi e le ruri. (4)

Leba TEMANA 5

- 1.1.8 Ke lebaka lefe le le dirileng gore Rammomo le Ratlhogo ba tsene ka Northam? (2)

Leba TEMANA 6

- 1.1.9 Neela leina la lefelo le go neng go apeelwa dijo kwa go lona. (1)
- 1.1.10 Goreng Ratlhogo a ne a dirisa madi a a neng a a adimile botlhaswa? (2)

Leba TEMANA 6

- 1.1.11 A o bone go ne go le botlhokwa gore Rammomo le Ratlhogo ba feleletse ba ile kwa Seiponeng? (2)
- 1.1.12 Lebaka le le neng le dira gore matlho a ga Ratlhogo a tsamaye e kete diwaepara tsa koloi ke lefe? (2)

Leba TEMANA 7

- 1.1.13 Nopola mola go tswa mo temaneng o o bontshang gore Rammomo o ne a tsietsa Ratlhogo madi. (1)

- 1.2 Sekaseka setshwantsho se se latelang, mme morago o arabe dipotso.

TEMANA B

[Se nopotswe go tswa mo www.Yalo pictures.com]

- 1.2.1 Go diragala eng mo setshwantshong? (1)
- 1.2.2 Tiragalo e e diragalang mo setshwantshong e diragalela kwa kae? (1)
- 1.2.3 A go siame gore tiragalo e, e tsewe ditshwantsho? Tshegetska ka lebaka. (2)
- 1.2.4 Ke eng se se supang go tlhoka maikarabelo ga batho ba ba mo setshwantshong? (2)

PALOGOTLHE YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: TSHOBOKANYO**POTSO 2**

Buisa temana e e latelang (TEMANA C), mme morago o kwale tshobokanyo ka go ntsha dintlha di le SUPA ka go ikilela ga moswagadi le motlholagadi.

DITAELO

1. Kwala dipolelo tse di nang le dintlha di le SUPA, mme mafoko a gago a se ke a feta masomeasupa (70).
2. Dinomoro tsa dipolelo di kwalwe go simolola ka 1–7.
3. Kwala ntlha e le NNGWE mo polelong.
4. Kwala ka mafoko a gago.
5. Kwala palogotlhe ya mafoko a o a dirisitseng kwa bokhutlong jwa tshobokanyo.

TEMANA C**GO IKILELA GA MOSWAGADI LE MOTLHOLAGADI**

Boswagadi le botlholagadi ke bolwetse jo bo tshelanwang ka thobalano fa moswelwa wa monna (moswagadi) kgotsa moswelwa wa mosadi (motlholagadi) a robetse le motho o sele. Se se diragala fa batho ba ba ka dira se, ba sa fetsa paka ya bona ya go itlhatswa sefifi. Morago ga loso lwa monna, mosadi o tshwanetse go ikilela sebaka sa dikgwedi di le lesomepedi, fa monna yo o swetsweng ena, a ikilela sebaka sa dikgwedi di le thataro. Mo nakong e, botlhe ba tshwanetse go nwa melemo ya setso e e bidiwang dipitsana. Ke bolwetse jo bo kotsi thata, mme fa bo sa lemogwe ka nako, bo ka tsaya botshelo jwa motho.

Fa motho a tshwerwe ke boswagadi, a ka iphitlhela a le mokabe kgotsa bokgoma, ke gore fa a ya go itlhome, a ka palelwa ke go ntsha metsi gonne seboko se sehibidu se thibile. Fa o ntse o ikilela, ga o a tshwanela go phirimelelwa ke letsatsi kwa mmileng, kana go apola diaparo tsa gago tsa go ikilela pele o tlhapiswa sefifi.

Ga o a letlelelwa go ralala motse le dikgomo, ga o iteye bana ba bannye ka seatla gonne ba ka nna diphaphatshane. Bo alafiwa ke ngaka ya setso e e itseng ditlhare tsa teng fela.

[E nopotswe go tswa go *Kgatelopele*]

PALOGOTLHE YA KAROLO YA B: 10

KAROLO YA C: TIRISO YA PUO**POTSO 3**

Sekaseka phasalatso e e latelang, mme morago o arabe dipotso.

TEMANA D

[Se nopotswe go tswa mo <http://wildabouttravel.travelingarea.com>]

- 3.1 Tlhopha karabo e e maleba.
Mafoko a 'Duela diranta di le R15 fela' a bontsha puo e e ...
- A digelang.
B fatlosang.
C fitlhegileng.
D tlhamaletseng. (1)
- 3.2 Go bapatswa eng mo phasalatsong? (1)
- 3.3 A ke ntlha kgotsa kakanyo gore setlolo se, ke sa basadi fela? Tshegetska ka lebaka. (2)
- 3.4 Nopola leitiri go tswa mo phasalatsong e e fa godimo. (1)
- 3.5 Ke mafoko afe a a bontshang gore setlolo ke sa maemo a a kwa godimo? (1)
- 3.6 Dirisa lekopanyi le le thaletsweng mo setshwantshong go kopanya dipolelo tse di latelang.
Modise o buisa buka.
Modise o falola tlhatlhobo. (2)
- 3.7 Kwala polelo e e latelang mo tumelong.
Ga se tshaole letlalo. (2)
- [10]

POTSO 4

Sekaseka khathunu e e latelang, mme morago o arabe dipotso.

TEMANA E

[Se nopotswe go tswa mo Sowetan, Phatwe 2018]

4.1 Tlhopha karabo e e maleba.

Lefoko le le ntshofaditsweng mo puduleng ya 1 ke ...

- A lebotsi.
- B lesupi.
- C lediri.
- D leetsi.

(1)

4.2 Dirisa lefoko 'madi' ka bokao jo bo farologaneng le jo bo mo khathunung.

(2)

4.3 Lefoko 'ijoo' ke karolo efe ya puo?

(1)

4.4 Go ya ka wena, goreng mosadi yo o mo setshwantshong a raga mokgweetsi wa *METER TAXI*?

(2)

4.5 Goreng matlho a mokgweetsi wa *UBER* a rotogile?

(2)

4.6 Pudula ya 1 e dirisiwa fa go diragala eng?

(1)

4.7 Kwala bontsi jwa lefoko le le latelang.

Senokwane

(1)

[10]

POTSO 5

5.1 Buisa temana e e latelang, mme morago o arabe dipotso.

TEMANA F

Baile e ne e le ntšwa e *ntsho*. Mosadimogolo o ne a sa e rate. Tlhogo ya yona e kgolo e ne e mmoifisa. Baagisane ba ne ba boifa ntšwa e. Bana, ba ne ka gale ba gana go romiwa kwa go mosadimogolo. Mong wa ntšwa Thabo, e bong setlogolo se se esi sa mosadimogolo, o ne a itlhalositse makgetlho a le mmalwa gore fa koko a sa amogele ntšwa ya gagwe, a ka mpa bogolo a boela gae ka kagiso. 5

Letsatsi le mosadimogolo a batlileng go bolaiwa ke pelo, ke fa a tswa go gola. O ne a fapogela **kwa marekelong**, mme a reka nama go tlosa pelo go botologa. E rile a ntse a segelela nama a utlwa Baile a bogola kwa kgorong. Baile o ne a sianela gape kwa kgorong go bogola. Mosadimogolo o ne a itshema Baile a bogola moeng. Go sa itse! O ne a tlogela nama, go ya go thusa moeng. Fa a goroga kwa kgorong a fithlela Baile a bogola legata la sebedu sa tonki e e sa bolong go swa. A gakologelwa nama ya gagwe. 10

[E nopotswe go tswa go *Tlhaeletsano*]

5.1.1 Tlhopha karabo e e maleba.

Polelo e, 'Go sa itse' e mo modirisong ofe?

- A Modirosotaelo
- B Modirisokgonego
- C Modirisogo
- D Modirisopego (1)

5.1.2 Lefoko 'mosadimogolo' le bopilwe ka dikarolo dife tsa puo? (2)

5.1.3 Dirisa letlhalosi le le ntshofaditsweng mo polelong e o e itlhametseng. (2)

5.1.4 Siamisa mopeleto o o fosagetseng mo polelong e e latelang.

Fa a goroga kwa kgorong a fithlela Baile. (1)

5.1.5 Leina le le thaletsweng le dirisitswe jang mo polelong e e latelang?

Baile a bogola legata la sebedu sa tonki e e sa bolong go swa. (1)

5.1.6 Neela lelatodi la lefoko 'ntsho', mme o le dirise mo polelong e o e itlhametseng. (2)

5.1.7 Kwala maemedi boemong jwa mafoko a a thaletsweng.

Bana ba ne ka gale ba gana go romiwa kwa go mosadimogolo. (2)

5.1.8 Nopola letlhophi go tswa mo temaneng, mme o le dirise mo polelong e o e itlhametseng. (2)

5.2 Sekaseka setshwantsho se se latelang, mme morago o arabe dipotso.

TEMANA G

[Se nopotswe go tswa go SkinnyExpress.com]

5.2.1 Dirisa lefoko 'batla' mo polelong jaaka:

(a) Leditotota (2)

(b) Leditletlhaedi (2)

5.2.2 Fetolela polelo e e thaletsweng go nna pakatlang. (2)

5.2.3 Naya mofuta wa sekapuo se se dirisitsweng mo polelong e e latelang.

Tlala e tsentse letsogo. (1)
[20]

PALOGOTLHE YA KAROLO YA C: 40
PALOGOTLHE YA TLHATLHOBO: 80